

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอในประเด็นสำคัญจำแนกเป็น 3 ส่วน คือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย มีดังนี้

1.1.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ สมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

1.1.2 เพื่อศึกษาสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร

1.1.3 เพื่อศึกษาสถานภาพการเป็นสมาชิก การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และการดำเนินงานของศูนย์ฯ

1.1.3 เพื่อศึกษาการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความพึงพอใจ และความต้องการของสมาชิก คณะกรรมการศูนย์ฯ

1.1.4 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

1.1.5 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ศึกษาเป็นสมาชิกของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ทั้ง 6 ศูนย์ และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ สมาชิกของศูนย์ข้าวชุมชนในอำเภออินทร์บุรี 6 ศูนย์ฯละ 30 คน จำนวน 180 รายกรรมการศูนย์ 6 ศูนย์ฯละ 8 คน จำนวน 48 รายเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทั้งหมด 5 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูล 3 ชุด ดังนี้

1.2.1 แบบสอบถามสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ใช้แบบสอบถามกับคณะกรรมการและสมาชิกทั้งหมด จำนวน 228 ราย ซึ่งประกอบด้วย 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

ตอนที่ 2 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตอนที่ 3 สถานภาพการเป็นสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ชุมชน

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจและความต้องการทำกิจกรรม

ตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์

1.2.2 แบบสอบถามสมาชิกที่เป็นคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ใช้แบบสอบถามกับคณะกรรมการ 48 ราย ในประเด็นสภาพทั่วไปของกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม แนวทางการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร การพัฒนาการดำเนินการของกลุ่ม และ ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนา กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

ตอนที่ 2 ข้อมูลการดำเนินการในด้านต่างๆ ของศูนย์ฯ

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะของศูนย์ฯ

1.2.3 ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับผู้แทนสมาชิก คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่จำนวน 20 ราย ในประเด็นเกี่ยวกับ 1) การดำเนินงานของศูนย์ฯ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค 2) แนวทางการพัฒนาศูนย์ฯ

1.2.4 การทดสอบความถูกต้องของแบบสอบถาม โดยนำไปทดสอบกับเกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนนอกพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 20 ราย และคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน จำนวน 20 ราย เมื่อพบข้อบกพร่องของแบบสอบถามจึงนำมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้แบบสอบถามมีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูลแล้ว จึงทำการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.3 ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1.3.1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ของสมาชิกส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

เกษตรกรที่เป็นสมาชิกศูนย์ฯร้อยละ 61.8 เป็นเพศหญิง นับถือศาสนาพุทธ ทั้งหมด มีอายุเฉลี่ย 55 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 3.99 คน เกษตรกรเป็นสมาชิกสถาบันอื่นนอกจากศูนย์ข้าวชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตร และไม่มีสถานะทางสังคม เกษตรกรทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไป มีประสบการณ์ทำนาเฉลี่ย 26.51 ปี พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 40.96 ไร่ เป็นพื้นที่ตนเองเฉลี่ย 14.28 ไร่ พื้นที่เช่าเฉลี่ย 28.37 ไร่ ไม่มีพื้นที่สาธารณะและพื้นที่อื่นๆในการทำนา ส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร

1.3.2 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า สถานภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ของศูนย์ฯมีดังนี้ สมาชิกส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์ กข 31 (ปทุมธานี 80) โดยส่วนมากซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวจากศูนย์ข้าวชุมชน มีแหล่งจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ที่โรงสี เกษตรกรเคยประสบภัยในช่วงฤดูกาลผลิต ซึ่งเป็นภัยการขาดแคลนนํ้า/ภัยแล้ง

(1) การดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ข้อมูลศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า มีที่ทำการแบบถาวร 6 กลุ่ม ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ กข 31 กข 41 กข 47 และพันธุ์อื่นๆ คือ กข 49 มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ 20 40 85 100 และ 120 ตันต่อไปมี คือ ตำบลทับยา ห้วยชัน ชีน้ำร้าย ท่างาม ทองเอน และโพธิ์ชัยตามลำดับ มีแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวศูนย์ละ 200 ไร่ มีการตรวจสอบการตัดพันธุ์ปน การตรวจสอบการเก็บเกี่ยว การควบคุมความชื้น ลานตากข้าวของศูนย์ สถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์ แต่ยังไม่มีการบรรจุเมล็ดพันธุ์ศูนย์ในบรรจุภัณฑ์ของศูนย์ จำหน่ายเมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกรเป็นเงินสด ราคา กิโลกรัมละ 14-20 บาท

การดำเนินการด้านการบริหารศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า ศูนย์ฯมีการคัดเลือกคณะกรรมการโดยการเลือกตั้ง มีการจัดการด้านบริหารและประสานงาน ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านเหรียญกษาปณ์/บัญชี มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี มีการซื้อและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ อบรมถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต จัดหาปัจจัยการผลิต ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร มีการกำหนดแผนงานด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการเงิน มีการกำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินการของศูนย์ฯ ส่งเสริมการผลิต

เมล็ดพันธุ์คุณภาพดีในชุมชน ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และพัฒนาความรู้ด้านการผลิตข้าวอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์ฯ ทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม

การดำเนินการด้านการถ่ายทอดความรู้ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า มีการอบรมถ่ายทอดความรู้ มีจุดสาธิตหรือถ่ายทอดความรู้ภายในศูนย์ฯ และแปลงเรียนรู้ให้แก่สมาชิก มีใบรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางเกษตรที่ดี

การดำเนินการด้านการบริหารจัดการเงินทุนศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า มีคณะกรรมการบริหารจัดการ ภาระเบี่ยงข้อบังคับ การจัดทำบัญชี การปันผลหุ้น เงินทุนของ ศูนย์ฯ ค่าปล้นน้ำราย 225,000 บาท ค่าปล้นพืษยา 200,000 บาท ค่าปล้นทำงาน 99,050 บาท ค่าปล้นห้วยชัน 70,000 บาท และ ค่าปล้นโพธิ์ชัย ทองเอน 50,000 บาท เงินทุนและผลกำไรปัจจุบันเมื่อเทียบกับในอดีตเพิ่มขึ้น ไม่มีการระดมหุ้นจากสมาชิก มีการสนับสนุนจากภาครัฐ มีผลกำไรจากการดำเนินการ ซึ่งเงินทุนที่มีศูนย์ฯ จะนำมาซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปัจจัยการผลิต ไม่มีการกู้ยืม และกำไรที่ได้มีการปันผล ไม่มีค่าตอบแทนคณะกรรมการ

1.3.3 สถานภาพการเป็นสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า สถานภาพการเป็นสมาชิกศูนย์ฯ ทั้ง 6 ศูนย์ มีสมาชิก กรรมการ และประธาน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิก 2 ปี เป็นสมาชิกเพราะต้องการซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนมากผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้กับศูนย์ฯ และจำหน่ายให้แก่เกษตรกรที่มีความต้องการพันธุ์ข้าว ส่วนใหญ่สมาชิกเข้าร่วมประชุม 5-8 ครั้งต่อปี

1.3.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการปลูกข้าว และความต้องการกิจกรรม

1) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการปลูกข้าวของสมาชิกศูนย์ฯ มีการรับรู้จากแหล่งสื่อบุคคลอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ กรรมการศูนย์ฯ ผู้นำชุมชน เพื่อน บ้าน อาสาสมัครเกษตรและรับรู้ในระดับน้อย จากเจ้าหน้าที่เอกชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งสื่อกลุ่มอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การประชุม การอบรม การสัมมนา การศึกษาดูงาน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งสื่อมวลชนอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หอกระจายข่าว วิทยุทั่วไป และอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ วิทยุทัศน์ อินเตอร์เน็ต

2) ความพึงพอใจและความต้องการกิจกรรม

ด้านกิจกรรมกลุ่ม มีด้านกิจกรรมกลุ่ม ความพึงพอใจโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจระดับมากในกิจกรรม ด้านการซื้อและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ด้านการอบรมถ่ายทอดความรู้ด้านการปัจจัยการผลิต ระดับปานกลางในกิจกรรม ด้านการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร และระดับน้อยในกิจกรรมด้านกองทุนกู้ยืม

ด้านองค์ประกอบของกลุ่ม โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง โดยแยกเป็นความพึงพอใจระดับมาก ได้แก่ ด้านกรรมการและผู้นำ ด้านวัตถุประสงค์ของ

กลุ่มพึงพอใจระดับปานกลาง ในด้านสมาชิกกลุ่ม ด้านทรัพยากรกลุ่ม ด้านกฎ กติกาของกลุ่ม และด้านสถานที่ดำเนินงาน

กิจกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในศูนย์ฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยแยกเป็นกิจกรรมที่ต้องการในระดับมาก ในประเด็น การซื้อปัจจัยการผลิต การอบรมถ่ายทอดความรู้ การเพิ่มรายได้ กิจกรรมลดต้นทุนการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ในระดับปานกลาง ได้แก่ การส่งเสริมการออม

1.3.5 ปัจจัยและแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

1) ปัจจัยในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

1.จุดแข็ง(Strengths) ได้แก่ การมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ดี กลุ่มมีความเข้มแข็ง มีกฎระเบียบข้อบังคับกรรมการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน มีความรู้ มีความเสียสละ มีเงินกองทุนหมุนเวียน

2.จุดอ่อน (Weaknesses) ได้แก่ สมาชิกยังขาดการวางแผนการผลิต การผลิตเมล็ดพันธุ์ยังไม่ได้คุณภาพ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ พื้นที่การจัดทำแปลงพันธุ์ยังคงอยู่แบบกระจาย ขาดการประสานงานระหว่างเครือข่าย

3.โอกาส(Opportunities) ได้แก่ การมีบุคลากรของรัฐติดตามให้คำปรึกษา ได้รับสนับสนุนปัจจัยการผลิตอย่างต่อเนื่อง มีตลาดรองรับผลผลิต มีหน่วยงานราชการเข้ามาบูรณาการ

4.อุปสรรค (Threats) ได้แก่ มีการระบาดของข้าววัชพืช ปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง การระบาดของโรคแมลง ขาดลานตาก เครื่องคัดเมล็ดพันธุ์ เครื่องซัง เครื่องเย็บกระสอบ

2) แนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

1.ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิต และการตลาดเนื่องจากเกษตรกรยังขาดการวางแผนการผลิต ประกอบกับปัญหาภัยธรรมชาติ และการผลิตเมล็ดพันธุ์ยังไม่ได้คุณภาพ จึงควรส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการตลาดให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงด้วยทางหนึ่ง

2.การเพิ่มประสิทธิภาพผลผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ได้ตามความต้องการของตลาด เกษตรกรบางรายผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ไม่ตรงต่อความต้องการ เช่นมีเมล็ดแดง หรือข้าวปนมากเกินไป ทำให้เมล็ดพันธุ์ที่ปลูกต้องนำไปจำหน่ายในราคาที่ต่ำกว่า

3.ส่งเสริมให้ศูนย์จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการป้องกันโรคและแมลงศัตรูพืชโดยชีววิธี ตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรนำประสบการณ์ที่ได้จากแปลงเรียนรู้ไปปรับใช้ในแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ของตนเอง

4.อบรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกให้ผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ได้คุณภาพตามระบบการตรวจรับรองมาตรฐาน GAP ต้องมีการอบรมให้กับสมาชิกให้กับทุกศูนย์ บางศูนย์ขาดความต่อเนื่องในการตรวจรับรองคุณภาพข้าว เกษตรกรบางรายไม่ขอต่อใบรับรองมาตรฐาน

5.สนับสนุนการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งในด้านการผลิตและการตลาด โดยการประชาสัมพันธ์หรือจัดกิจกรรมให้แต่ละกลุ่มได้มีกิจกรรมร่วมกัน ร่วมกันแลกเปลี่ยน หรือศึกษาดูงานกลุ่มที่ประสบความสำเร็จเพื่อเป็นแนวทาง

6.พัฒนาศักยภาพสมาชิกในด้านการวางแผนการจัดการผลผลิตให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ และศึกษาดูงาน

7.ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่เพื่อทำลานตากข้าว ออกระดมทุนส่วนหนึ่งหรือเงินที่เป็นเงินกองทุน รวมไปถึงการเสนอขบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ

8.ดำเนินการจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนเครื่องจักร เครื่องเย็บกระสอบ และกระสอบ เพื่อเป็นบรรจุกัญท์ของศูนย์ ต่อไป เป็นการประชาสัมพันธ์การผลิตเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม

1.3.6 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ปัญหาคือ กลุ่มไม่มีการวางแผนในการดำเนินงาน บางรายไม่ให้ความร่วมมือกับกลุ่ม ประกอบกับขาดความรู้ ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรยังยึดติดกับวิธีการผลิตแบบเดิม สมาชิกไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ ไม่มีการคัดพันธุ์ปนอย่างต่อเนื่องทำให้กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ได้น้อยปัญหาด้านภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม โรค แมลงระบาด ขาดแผนการกระจายพันธุ์ ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิก ไม่มีการประสานงานระหว่างศูนย์ด้วยกัน ช่องทางการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์น้อยขาดการจัดการศึกษาดูงาน

ข้อเสนอแนะ ต้องพัฒนาศักยภาพสมาชิกให้มีความรู้ในด้านการผลิตให้มีคุณภาพ และได้มาตรฐานจัดทำแผนถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะเรื่องระบบการผลิตตามมาตรฐาน GAP และสมัครขอรับรองระบบการผลิตตามมาตรฐาน GAP ข้าว ถ่ายทอดความรู้การป้องกันและกำจัดศัตรูข้าวโดยวิธีผสมผสานตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร การจัดทำแปลงพยายักษ์เพื่อเป็นการเตือนการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชในพื้นที่ การอบรมให้ความรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่อง

การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การลดต้นทุน การผลิต เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการผลิตเมล็ดพันธุ์ ให้ได้คุณภาพและมีมาตรฐานรองรับ และสนับสนุนการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการผลิตการตลาด ประสานการดำเนินงานระหว่างศูนย์ข้าวใกล้เคียงเพื่อให้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายการผลิตการตลาด และ จัดทำ ข้อตกลงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มีคุณภาพระหว่างเกษตรกรกับ ผู้ประกอบการ

2. อภิปรายผล

2.1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ในอำเภออินทร์บุรีจังหวัดสิงห์บุรี

เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 55 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.99 คน แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครอบครัวเฉลี่ย 2.09 คน ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ซึ่งสอดคล้องกับ อังคณา สุวานิช(2555: บทคัดย่อ) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ในอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า สมาชิกกลุ่มอายุเฉลี่ย 51.9 ปี ส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.92 คนจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.29 คน ร้อยละ 94.3 มีอาชีพหลักคือทำการเกษตร

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสถาบันอื่นนอกจากศูนย์ข้าวชุมชน โดยเฉพาะ กลุ่มลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และไม่มีสถานะทางสังคม พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 40.96 ไร่ เป็นพื้นที่ตนเองเฉลี่ย 14.28 ไร่ พื้นที่เช่าเฉลี่ย 28.37 ไร่ ส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจากสหกรณ์การเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555:48) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนในอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า สภาพสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนทั้ง 3 แห่ง พบว่า สมาชิกไม่มีตำแหน่งในชุมชนและในองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากเป็นสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนแล้วยังเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ พื้นที่ปลูกข้าวมีทั้งที่เป็นของตนเองและที่เช่า มีการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่างๆ

2.1.1 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า ศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ผลิตข้าวพันธุ์ กข. 31 เพราะเกษตรกรในพื้นที่นิยมปลูกข้าวพันธุ์นี้ ซึ่งเป็นพันธุ์ด้านทานต่อเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล สมาชิกที่ผลิตเมล็ดพันธุ์มีจำนวนน้อย สมาชิกส่วนใหญ่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ที่โรงสีเพราะคุณภาพไม่ผ่านเกณฑ์ศูนย์ข้าวชุมชน

ด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพดีในชุมชนและด้านส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง 3 ศูนย์ คือตำบลชีน้ำร้าย ตำบล ท่างาม และตำบลโพธิ์ชัย ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อใช้เฉพาะในตำบล ซึ่งสอดคล้องกับ ศรสุวรรณศรีร์ แท่นสุวรรณ (2553: 90-91) การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน :

กรณีศึกษาบ้านป่าระกำ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อใช้เฉพาะในตำบลยังไม่มีมีการกระจายไปสู่ชุมชนภายนอก

การดำเนินการด้านการถ่ายทอดความรู้ศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า มีการอบรมถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐทั้ง 6 ศูนย์ มีจุดสาธิตหรือถ่ายทอดความรู้ภายในศูนย์ฯ และแปลงเรียนรู้ให้แก่สมาชิก 3 ศูนย์ ซึ่งสอดคล้องกับ ทิชากร บุเกตุ (2552: 92-95) ศึกษาการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนนทบุรี พบว่าด้านการสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี มีจัดการเรียนรู้โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ

การดำเนินการด้านการบริหารจัดการเงินทุนศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน พบว่า มีคณะกรรมการบริหารจัดการ 6 ศูนย์ ฤดูระเบียบข้อบังคับ 6 ศูนย์ การจัดทำบัญชี 6 ศูนย์ ไม่มีการปันผลหุ้น เงินทุนของศูนย์ฯ เหลือ 157,341 บาท เงินทุนและผลกำไรปัจจุบันเมื่อเทียบกับในอดีตเพิ่มขึ้น แหล่งเงินทุน มีการระดมหุ้นจากสมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับสัจจา บรรจงศิริ (2552: บทคัดย่อ) รูปแบบการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน พบว่าการบริหารกลุ่มโดยคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง มีกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารกองทุน มีการระดมหุ้นจากสมาชิก มีการสนับสนุนจากภาครัฐครบทั้ง 6 ศูนย์ รับผลกำไรจากการดำเนินการ 2 ศูนย์ เงินทุนที่มีศูนย์ข้าวจะนำมาซื้อเมล็ดพันธุ์ทั้ง 6 ศูนย์ ใช้ซื้อปัจจัยการผลิต 2 ศูนย์ ไม่มีการกู้ยืม และกำไรที่ได้ยังมีการปันผลให้กับสมาชิกไม่มีค่าตอบแทนให้กับคณะกรรมการ

2.1.2 สภาพการเป็นสมาชิก พบว่า สถานภาพการเป็นสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ทั้ง 6 ศูนย์ มีสมาชิก กรรมการ และประธาน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิก 2 ปี เป็นสมาชิกเพราะต้องการซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนมากผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้กับศูนย์ฯ และจำหน่ายให้แก่เกษตรกรที่มีความต้องการพันธุ์ข้าว ส่วนใหญ่สมาชิกเข้าร่วมประชุม 5-8 ครั้งต่อปี

2.1.3 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการปลูกข้าว พบว่า สมาชิกรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน และกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เพราะได้ข้อมูลที่ต้องเชื่อถือได้ แต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากวิทยุทัศน์และอินเทอร์เน็ตน้อยเพราะการใช้ชีวิตประจำวันได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อเหล่านี้น้อยส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเป็นเรื่องที่ยาก

1) ความพึงพอใจต่อกิจกรรมของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ชุมชน พบว่า

- **ด้านกิจกรรมกลุ่ม** การจัดหาปัจจัยการผลิต ด้านการอบรมถ่ายทอดความรู้ การซื้อและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ สมาชิกมีความพึงพอใจในระดับมาก และด้านกองทุนกู้ยืมสมาชิกมีความพึงพอใจในระดับน้อย ศูนย์ข้าวชุมชนทั้ง 6 ศูนย์ ไม่มีกองทุนกู้ยืมให้กับสมาชิก

- **ด้านองค์ประกอบของกลุ่ม** คือ ทรัพยากรกลุ่ม กฎ กติกา กลุ่ม และสถานที่ดำเนินงานกลุ่มสมาชิกพึงพอใจในระดับปานกลาง เพราะศูนย์ข้าวชุมชน 6 ศูนย์ ยังขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ เช่น เครื่องคัดเมล็ดพันธุ์ ลานตาก กฎ กติกา กลุ่มไม่เข้มงวด ถูกละเลยทำให้สมาชิกบางส่วนไม่พอใจ

2) กิจกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า กิจกรรมที่ต้องการมาก คือ การซื้อปัจจัยการผลิต การอบรมถ่ายทอดความรู้ การเพิ่มรายได้ และกิจกรรมลดต้นทุนการผลิต เพราะสมาชิกต้องการให้เจ้าหน้าที่รัฐอบรมถ่ายทอดความรู้การผลิตเมล็ดพันธุ์ให้กับสมาชิกใหม่ และวิธีการลดต้นทุนการผลิต อีกทั้งยังให้กิจกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2.1.4 ปัจจัยและแนวทางการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

1) ปัจจัยในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

มีปัจจัย 2 ด้านคือ ปัจจัยภายใน เช่น ผู้นำ สมาชิก การบริหารศูนย์ข้าวชุมชน ทรัพยากรและเงินทุน กิจกรรมการผลิต ปัจจัยภายนอก เช่น การดำเนินการของภาครัฐ เจ้าหน้าที่สภาพพื้นที่ทางกายภาพ สภาพทั่วไป ปัจจัยที่กล่าวมานี้หลายปัจจัยสอดคล้องกับ สรพวรรณ์ศรีทร์ แทนสุวรรณ (2553: 93-95) การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน : กรณีศึกษาบ้านป่าระกำ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ ตัวสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน กรรมการของศูนย์ข้าวชุมชน และระบบการบริหารงาน ปัจจัยภายนอกได้แก่ น้ำ ศัตรูพืช ปัจจัยการผลิต/เครื่องจักร/เครื่องทุ่นแรง หน่วยงานสนับสนุน และการเมืองท้องถิ่น

2) แนวทางการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

มีแนวทางในการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน เช่น สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกรรมการและสมาชิก การบริหารจัดการกลุ่มด้านเงินทุน ด้านการผลิต การตลาด การกระจายพันธุ์ มีระบบตรวจสอบควบคุมการผลิตให้มีคุณภาพดี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มศูนย์ฯ ศึกษาดูงานศูนย์ฯ ที่ประสบความสำเร็จ มีการประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐในเรื่องความรู้และการสนับสนุนด้านงบประมาณ ปัจจัยการผลิตอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนดำเนินธุรกิจเพื่อต่อยอดกิจกรรมการผลิตในกลุ่ม สอดคล้องกับ สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2549: 197-202) การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า รูปแบบที่ใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน มี 8 ขั้นตอน เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ การกำหนดเป้าหมาย และตัวชี้วัด การประเมินศูนย์ข้าวชุมชนก่อนเริ่มดำเนินการพัฒนา การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนา ศูนย์ข้าวชุมชน การสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำแผนปฏิบัติการ การติดตามผลการดำเนินงานและการประเมินผลภายหลังการพัฒนา ซึ่งผลการดำเนินการพัฒนาพบว่า ทุกศูนย์ข้าวชุมชนมี

การพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้ยั่งยืน ควร มีการส่งเสริมทั้งในระดับนโยบายระดับหน่วยงาน และระดับท้องถิ่น

2.2 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภออินทร์บุรี จังหวัด สิงห์บุรี

คณะกรรมการและสมาชิก ไม่มีการวางแผนการผลิต ทำให้สมาชิกผลิตเมล็ดพันธุ์ ออกมาไม่มีเกษตรกรซื้อ ศูนย์ข้าวไม่มีเงินพอรับซื้อ หรือผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรในชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกต้องร่วมกันวางแผนการผลิตที่ชัดเจน ประชาสัมพันธ์ศูนย์ข้าวชุมชนให้เป็นที่รู้จักทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ เพิ่มบทลงโทษสำหรับสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามกฎ กติกา กลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับ สำเร็จ บุญคำ (2539: บทคัดย่อ) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรทำนาศรีสว่าง ตำบลศรีสว่าง อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร ด้านบุคลากร สมาชิกบางคนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่กลุ่มกำหนดไว้ ด้านเงินทุน กลุ่มขาดทุนที่จะรับซื้อข้าวเปลือกและปุ๋ยเคมี ทำให้ไม่สามารถบริการให้แก่สมาชิกได้ทั่วถึง ด้านการจัดการ กลุ่มไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามโครงการที่กำหนดไว้ เช่น ไม่สามารถจัดหาวัสดุการเกษตรได้ตามต้องการ รวมทั้งขาดแหล่งเครดิตเงินกู้ในการประกอบอาชีพของสมาชิก สำหรับการแก้ไขปัญหา กลุ่มเกษตรกรได้จัดเวทีประชุม ปรึกษาหารือระหว่างสมาชิก คณะกรรมการและที่ปรึกษาและได้เชิญเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้คำแนะนำช่วยเหลือ จากผลการดำเนินการ ทำให้กลุ่มเกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาได้และดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานวิจัยไปใช้มีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1.1 ข้อเสนอแนะต่อศูนย์ข้าวชุมชน

- 1) ปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับ และมีการนำไปใช้จริง
- 2) เพิ่มจำนวนผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้มีเมล็ดพันธุ์เพียงพอต่อความต้องการในชุมชน
- 3) ควรวางแผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ของสมาชิกภายในศูนย์ฯ เพื่อไม่ให้ผลิตออกมามากเกินกำลังรับซื้อของศูนย์ฯ

- 4) ด้านการตลาด ควรหาช่องทางการจำหน่ายเพิ่มขึ้น เช่น จำหน่ายให้กับรถรับจ้างดำนาร
- 5) สำหรับเกษตรกรที่ไม่สนใจศูนย์ฯ ควรมีการให้ความรู้ ศึกษาดูงานในศูนย์ข้าวชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการ
- 6) สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนที่เข้มแข็งกับกลุ่มที่เริ่มดำเนินการ
- 7) จัดทำแผนการเรียนรู้ในแต่ละปีให้ชัดเจนตามความต้องการของสมาชิก
- 8) ขอกการสนับสนุนเงินกู้ยืมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกลุ่มที่ต้องการดำเนินการธุรกิจ เช่น รถดำนาร

3.1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานราชการ

- 1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นอกเป็นพี่เลี้ยงให้กับศูนย์ข้าวแล้ว ควรช่วยประชาสัมพันธ์ให้ศูนย์เป็นที่รู้จักยิ่งขึ้น
- 2) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศูนย์ข้าวชุมชน
- 3) ส่งเสริมให้ศูนย์จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน และการผลิตให้ได้ตามระบบมาตรฐาน GAP

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 4.1 ควรมีการศึกษาเรื่องเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน เพื่อดำเนินการสร้างเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งจะมีประโยชน์ในเรื่องการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้าวสาร เมล็ดพันธุ์
- 4.2 ควรมีการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในจังหวัด เพื่อเป็นแนวทางการปรับปรุงพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนอื่น